

Helsingin rakentuminen

Anja Kervanto Nevanlinna: Voimat, jotka rakensivat Helsinkiä 1945–2010. 4. Helsingin historia vuodesta 1945. Otava 2012. 495 s.

Anja Kervanto Nevanlinna on ottanut suuren haasteen kirjoittaessaan Helsingin kaupungin rakentamisesta sodan jälkeisenä aikana. Tutkimus ei ole pelkästään arkkitehtuurin historiaa, vaan tekijän tavoite on luoda kokonaiskuva Helsingin sodanjälkeisen ajan kaupunkirakentamisen ja kaupunkikuvan näkökulmasta. Tähän Kervanto Nevanlinnalla on koulutuksensa puolesta mahdollisuus, sillä hän on hankkinut monipuolisen arkkitehtuurin, tekniikan historian, taidehistorian ja sosiaalishistorian koulu-

tuksen. Hän on aiemmissa tutkimuksissaan analysoinut miten teollistuminen näkyi kaupunkitilassa ja mitä tapahtui teollistumisen jälkeen. Monografioissa *Kadonneen kaupungin jäljillä: Teollisuusyhteiskunnan muutoksia Helsingin Historiallisessa ytimessä*. (SKS 2002) ja *Näköaloja kadunkulmalta: Kaupunkihistorian kirjoituksia* (SKS 2005) hän analysoi kaupunkitilan kulttuurisia merkityksiä ja kaupungin aikakerrostumia, Helsingin muuttumista moderniksi metropoliksi ja sen teollisuus- ja satamakaupungin imagon katoamista.

Tarkasteltavana olevassa teoksessa tekijä pyrkii esittämään teknologiset, taloudelliset ja yhteiskunnalliset reunaehdot, joiden vallitessa kaupunkia rakennettiin, samoin kansainvälisten muutosprosessien vaikutukset ja muut kontekstuaaliset seikat. Kervanto Nevanlinnan tavoite on mennä pidemmälle kuin vain analysoida suunnittelujärjestelmiä ja päätöksentekijöiden toimintaa. Hänen kunnianhimoisena yrityksenään on tuoda esiin myös kirjailijoiden, kuvataiteilijoiden ja valokuvaajien näkökulmat, missä hän on onnistunut erinomaisesti. Tavoitteiden kirjo on niin laaja, että monet edellä esitetyistä seikoista jäävät vähäisemmälle tarkastelulle. Esimerkiksi taloudellisten suhdanteiden vaikutukset kaupunkirakentamiseen todetaan kirjallisesti mutta taloudellista tilannetta olisi voitu havainnollistaa kvantitatiivisesti.

Tutkimuksen rakenne on kronologinen, luvuissa edetään projekteittain. Kervanto Nevanlinna seuraa miten Helsingin kaupunkialue laajenee, Hän jäljittää rakennusprojekteja ja analysoi yksittäisten hankkeiden merkitystä kaupunkikuvalle ja kaupungin asukkailla. Työn alussa tekijä kysyy: Kenen Helsinki, kenen kaupunkihistoria? Tässä hän esittelee tutkimuksensa lähtökohtia: kaupunkirakentamisen muutosprosessien ymmärtä-

mistä, Helsingin ajallista kerrostuneisuutta ja rakennetun kaupungin merkitysten tulkinnan tärkeyttä. Luvussa kaksi esitellään Helsinkiä 1930-luvun koti- ja pääkaupungista sodan kokeneeseen kaupunkiin ja tarkastellaan maanhankintalakiin soveltamisen ja sotakorvausteollisuuden paikallisia vaikutuksia.

Luvussa kolme ”Uutta kohti 1945–1960” Helsingin kantakaupunki laajenee, ensimmäiset esikaupungit syntyvät ja Arava-järjestelmä suo vähävaraisemmillekin mahdollisuuden omaan asuntoon Herttoniemessä, Maunulassa, Roihuvuoressa tai Tapiolassa. Vuonna 1946 toteutettu alueliitos mahdollisti tekijän mukaan paremmat mahdollisuudet rakentaa modernia metropolia ja eurooppalaista pääkaupunkia. Huomiota kiinnitettiin erityisesti Eteläsatamaa reunustavien alueiden modernisointiin. Kervanto Nevanlinna analysoi myös empirekorttelien suojelun merkitystä ja olympiakisojen vaikutuksia. Kylmän sodan tuulet näkyvät Neuvostoliiton lähetystön suunnittelu- ja rakentamisprosessissa. Erityishuomion saa Meilahti, jonka rakentaminen liittyi Kervanto Nevanlinnan mukaan saumattomasti vanhempaan kaupunkirakentamiseen eurooppalaisen kaupunkirakentamisen periaatteiden mukaisesti. Meilahden korkeiden talojen ensimmäisessä kerroksessa riitti elintarvike- ja erikoiskauppoja kuten myös muualla keskustassa. Pienten paperi- ja muiden erikoiskauppojen katoaminen on vaikuttanut elämänlaatua heikentävästi monien kaupunkilaisten arkeen. Rakennusprojektien suunnittelussa arkkitehtien ja suunnittelukilpailujen analyysi saa suuren painon.

Erityisen huomion saa Alvar Aallon arkkitehti, esimerkiksi Kulttuuritalon suunnittelu ja toteutus ja kansaneläkelaitoksen uuden toimitalon rakentaminen ja sen saama arvostelu. Se kohdistui rakennuksen ”esteettiseen viritukseen”

ja kalliisiin materiaaleihin sodanjälkeisen Suomen niukoissa oloissa.

Arkkitehti Arne Ervi suunnitteli Helsingin yliopiston päärakennuksen tuntumaan uudisrakennuksen nimeltä Porthania, joka oli ensimmäinen elementeistä toteutettu rakennus Suomessa. Tekijä toteaa, että 1950-luvun lopulla asuinrakentamisessa tavallinen, paikalla muuratuun tiiliseen raaka-aine oli hinnaltaan kuusinkertainen betoniin verrattuna (s.189). Porthanian nauhaikkunat, kattoikkunat ja sisätilojen rationaalisuus ihastuttivat modernia arkkitehtuuria arvostavia. Tässä luvussa voimme seurata myös Kallion kaupunginosan saaneerausta.

Työn neljännessä luvussa ”Jatkuvan kasvun aika 1960–1975” käsitellään Helsingin imagon uudistamista, Eteläsataman modernisointia ja yksittäisiä suuria rakennushankkeita, kuten ”liikemaailman palatseja, kulttuuritemppeleitä ja monumentaalisia yrityksiä”, Kervanto Nevanlinnan mukaan elettiin järjestelmäarkkitehtuurin nousukautta. Erinomaisen mahdollisuuden järjestelmäarkkitehtuurin toteuttamiselle tarjosi Itä-Pasilan alue. Tekijän mukaan ”modernisoinnin huumassa” tehdyistä yksittäisistä rakennus- ja laajennushankkeista ovat edelleen jäljellä Akateemisen kirjakaupan rakennus, makkaratalo ja Meilahden yliopistollinen keskussairaala, vain muutamia mainitakseni. Elementtitekniikka ja torninosturit mahdollistivat korkeiden kerrostalojen rakentamisen ensin Pihlajamäkeen, sitten Roihuvuoreen ja Kontulaan. Asuntosäästämisen avulla monet onnistuivat hankkimaan oman asunnon, mutta asuntosäästäminen vahvisti myös pankkien ja rakennusliikkeiden etuja. ”Se teki niistä vaikutusvaltaisia neuvotteluosapuolia asemakaavoitusasioissa, jotka lainsäädännöllä oli muuten monopolisoitu kaupungin luottamuselimmille”, kuten tekijä toteaa sivulla 193.

Kervanto Nevanlinnan kansainvälinen suuntautuneisuus näkyi tavassa, jolla hän käsittelee ruotsalaisten ja tanskalaisten asuinalueiden vaikutusta suomalaiseen kaupunkirakentamiseen.

Luvussa viisi ”Visioiden vallassa 1975–1990” tarkastellaan aluekeskuksia ja kantakaupungin tiivistymistä ja suuria kiistakysymyksiä kuten taistelua Töölönlahdesta, makasiinien kohtalosta ja musiikkitalon rakentamisesta sekä Katajanokan entisten varastokorttelien kohtalosta.

Kansainvälisyys näkyi luvun kuusi ”Eurooppalainen kaupunkikulttuuri 1990–2010” hankkeissa, Kampin suunnittelussa ja Ruoholahden rakentamisessa. Tilaa saavat uusien yliopistokaupunginosien rakentaminen Kumpulasta Arabianrantaan, Viikin tiedepuisto ja Kruununhaan ”keskustakampus”. Esikaupunkien rakentaminen jatkui, merenrannat otettiin käyttöön kuten Herttoniemenrannassa ja Ruoholahdessa. Vuosaa- ren kehittäminen kytkeytyi teollisuustuotannon päättymiseen. Liikennevälineiden, kuten metron ja paikallisliikenneverkoston kehittäminen loi edellytykset uusien esikaupunkien rakentamiselle.

Luku seitsemän ”Helsingin aika-kerrostumat” on yhteenvetoluku, jossa tekijä analysoi teollisuuden rakennemuutoksen vaikutuksia ja palaa kaupunkirakentamisen jännitteisiin Töölönlahdella. Tässä luvussa luodataan Helsingin tulevaisuutta. Tekijä pohtii Helsingin imagoa ja yleisempää kysymystä suurkaupunkien roolista yhdyntävässä Euroopassa.

Työssä kiinnitetään huomiota päätöksentekijöiden laajaan joukkoon: kaupunginjohtajiin, virkamiehiin, luottamusmiehiin ja visio- nääreihin. Eniten palstatilaa saavat kuitenkin arkkitehdit. Mielenkiintoinen analyysi liittyy pohdintaan kaupungin ja valtion suhteesta. Toisen maailmansodan jälkeen valtion rooli vahvistui ja kaupunkien

itsehallinto kaventui. Hyvinvointi- valtion rakentamisen myötä kaupungit joutuivat rakentamaan julkisia palveluja. Helsingin kaupungin onneksi koitui se, ettei kaupunki myynyt omaisuuttaan, vaan vuokrasi maata yrityksille pitkäaikaisin sopimuksin. Se oli ostanut rajojensa ulkopuolelta maa-alueita, jotka alueliitoksissa tulivat osaksi Helsinkiä. Kaupunki hyötyi myös valtion kanssa tehdyistä maa-alueiden vaihdoista. Hyvinvointivaltion rakentamisen myötä kaupungit joutuivat rakentamaan julkisia palveluja. 1990-luvun taloudellisen laman aikana kaupunki alkoi myydä kiinteistöjään, joista monet ovat tällä hetkellä kansainvälisten kiinteistösijoittajien omaisuutta.

Anja Kervanto Nevanlinna on tehnyt mittavan työn selvittäessään Helsingin kaupungin rakentamista kuudenkymmenen vuoden ajalta. Teoksen pohjalta saa hyvän yleiskuvan Helsingin kaupunkirakentamisesta toisen maailmansodan jälkeen.

Kirjaan liitetyt paikka- ja henkilöhakemistot auttavat lukijaa löytämään niin aktiivisimmat arkkitehdit kuin voitokkaimmat rakentamisprojektit. Erityisen kiitoksen Anja Kervanto Nevanlinna ansaitsee teoksen kuvituksesta ja tekstin elävöittämisestä piirroksin ja aikalaisdokumentein. Tutkimuksen parasta antia on tekijän pitkän aikavälin analyysi ja erilaisten aikakerrostuminen esittäminen.

– MARJATTA HIETALA